

ΑΡΧΙΜ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Ο ΘΑΣΙΟΣ*

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος

Ο βίος των λογίων Ελλήνων κληρικών, ιδίως της εποχής της τουρκοκρατίας, είναι στενά συνυφασμένος με την ιστορία των ελληνικών χωρών, απ' όπου κατάγονται ή όπου σταδιοδρομούν, γιατί η δράση τους είναι πολυμερής, θρησκευτική, κοινωνική και εθνική. Ένας από τους κληρικούς αυτούς, ο οποίος έζησε και έδρασε τον περασμένο αιώνα, πρέπει να θεωρηθεί και ο αρχιμανδρίτης Καλλίνικος Σταματιάδης από τη Θάσο. Έκτυπη την αγαθή μορφή του μας την παρουσιάζει ο Σπ. Παπαγεωργίος στη μελέτη του «Η εν Μονάχω ελληνική κοινότης και η ελληνική εκκλησία» (Παρνασσός 7 (1903), σελ. 49-134), όπου εξιστορεί κυρίως τη δράση του Καλλινίκου Σταματιάδη ως έκτου κατά σειράν εφημερίου της ελληνικής εκκλησίας του Μονάχου. «Ο αοίδιμος Καλλίνικος Σταματιάδης, γράφει, ήτο τύπος αληθούς του Κυρίου λειτουργού· πρῶτος τον χαρακτήρα και ειρηνικός, συμβουλευτικός, φιλόπατρις και λίαν αγαπών τους εν Μονάχω Έλληνας, ων πολλοί πολλάκις έσχον καταφύγιον και αρωγόν εν ανάγκη και απορία. Η πολιὰ αυτού, το απέριτον, σεβάσμιον και ταπεινόν και η αρχαϊκή απλότης αυτού εκίνουν τον άκρον σεβασμόν πάντων των κατοίκων του Μονάχου παντός θρησκευματος· der griechische Geistliche, ο Έλλην πνευματικός, ως τον ωνόμαζον, ήτο τοις πάσι γνωστός».

Αν η εφημερία του Καλλινίκου Σταματιάδη στον ιερό ναό του Σωτήρος του Μονάχου είναι γνωστή χάρη στη μελέτη του Σπ. Παπαγεωργίου, ο οποίος είχε προλάβει να γνωρίσει τον σεβάσμιο πρεσβύτεη λίγους μήνες, προτού πε-

* Η αξιόλογη αυτή εργασία δημοσιεύτηκε στο περ. «Μακεδονικά», τ. 5 (1961-63), σ. 184-193. Παραθέτουμε όμως και τη νεότερη βιβλιογραφία, που είναι η εξής: 1. Νικολάου Ανδρ. Μιχαλοπούλου, Αρχιμανδρίτης Καλλίνικος Σταματιάδης (1792-1877), «Η Καβάλα και η περιοχή της». Α' Τοπικό Συμπόσιο, σ. 361-382. 2. Κων/νου Χιόνη, Ο Θάσιος αρχιμανδρίτης Καλλίνικος Σταματιάδης, εφημ. «Ταχυδρόμος» Καβάλας, φύλ. της 12-6-1969 και 13-6-1969. 3. Του Ιδίου, Ένα βασιλικό δίπλωμα του 1856, εφημ. «Ταχυδρόμος» Καβάλας, αρ. φ. 11780/27-4-1974 και 11781/28-4-1974. 4. Του Ιδίου, Δύο ανέκδοτα έγγραφα των χρόνων της τουρκοκρατίας, εφ. «Ταχυδρόμος» Καβάλας, αρ. φ. 11400/19-4-1973.

θάνει (Απρίλιος 1877)¹, μένουν όμως ακόμη άγνωστες οι πνευματικές του σχέσεις με τη γενέτειρά του Θάσο και με το Άγιον Όρος, όπου εμόνασε αρκετά χρόνια. Η σκοτεινή αυτή πλευρά, καθώς και άλλες λεπτομέρειες της ζωής του διαφωτίζονται από το αρχείο της αλληλογραφίας του, που σώθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θάσου.

Ο Καλλίνικος Σταματιάδης γεννήθηκε στη Θάσο πιθανώς στα 1792 και όχι στα 1798, όπως γράφει ο Παπαγεώργιος². Για την παιδική του ηλικία και τις σπουδές του το μόνο που γνωρίζουμε είναι ότι μερικά χρόνια πριν από την ελληνική επανάσταση του 1821, από το ένατο ως το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας του, έζησε στις Καρυές του Αγίου Όρους κοντά σ' ένα θείο του μοναχό, αδελφό της μητέρας του. Ασφαλώς θα φοίτησε στην Αθωνιάδα Σχολή, που λειτουργούσε τότε στις Καρυές. Οι σωζόμενες τέσσερις σελίδες από ένα αυτοβιογραφικό του σημείωμα, από τις οποίες αντλούμε τις παραπάνω πληροφορίες, δεν μας δίνουν δυστυχώς γενικότερες ειδήσεις, σχετικές με την ελληνική επανάσταση στη Μακεδονία και με τις περιπέτειες των κατοίκων. Μολαταύτα φαίνεται ότι ο Καλλίνικος Σταματιάδης συνέβαλε στην επανάσταση της Θάσου τον Ιούνιο του 1821, όπως μας παρακινεί να δεχθούμε η σωζόμενη προφορική παράδοση, σύμφωνα με την οποία ο Σταματιάδης μύησε στη «Φιλική Εταιρεία» τον αρχηγό της ανταρσίας στο νησί Χατζή Γιώργη. Την υπόθεσή μου αυτή για την άμεση ή έμμεση συμμετοχή του Σταματιάδη στην εξέγερση της Θάσου ενισχύει και το σωζόμενο από 17-5-1844 έγγραφο του υπουργείου των στρατιωτικών, το οποίο εγκρίνει να του δοθεί «το αργυρούν νομισματόσημον δι' ανταμοιβήν των κατά τον υπέρ ανεξαρτησίας πόλεμον εκδουλεύσεών του»³.

Το 1830 βρίσκουμε τον Σταματιάδη στις Σέρρες, όπως μαθαίνουμε από ένα γράμμα, που του στέλνουν στις 25 Φεβρουαρίου 1830 οι επίτροποι της μονής της Μεγάλης Λαύρας, γέροντες Διονύσιος, Σωφρόνιος και λοιποί. Στο γράμμα αυτό μνημονεύεται ως αρχιμανδρίτης. Φαίνεται ότι θα ήταν εφημέριος σε κάποια εκκλησία των Σερρών ή προσκολλημένος στη μητρόπολη, αν ληφθεί υπ' όψη η καλή σχετικά γραμματική του μόρφωση, και ότι θα είχε εκδηλώσει την επιθυμία—άγνωστο για ποιον ακριβώς λόγο—ν' ακολουθήσει το μοναχικό στάδιο και να ενασκηθεί στη μονή της Μεγάλης Λαύρας. Οι επίτροποί της, οι

1. Ο Παπαγεώργιος θεωρεί τον Καλλίνικο Πελοποννήσιο. Στη μελέτη του Παπαγεωργίου στηρίζεται σχεδόν κατά λέξη ο Χριστόφ. Κτενάς, όταν μιλά για τη διδασκαλία του Καλλινίκου στο Άγιον Όρος. (Τα γράμματα εν Αγίω Όρει και η Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία, Αθήναι 1928, σ. 32).

2. Παπαγεωργίου, ένθ' αν. σ. 104.

3. Α. Ε. Βακαλοπούλου, Thasos. Son Histoire, son administration de 1453 à 1912, Paris 1953, σ. 40, 108.

οποίοι το είχαν πληροφορηθεί από τα γράμματα του προηγούμενου Γαβριήλ —βρισκόταν κι αυτός στις Σέρρες και ίσως είναι εκείνος, που τον παρακίνησε ν' ασπασθεί το μοναχικό βίο—και του ίδιου του Καλλινίκου, εκφράζουν τη μεγάλη τους χαρά, «...εικότως υπερήσθημεν, γράφουν, επειδή ου μόνον διά την προσθήκην (ενός νέου προβάτου) εχάρημεν, αλλά και τα προτερήματα του προστεθέντος: την φρόνησίν της δηλαδή, το πολιτικόν και οικονομικόν της και τα καλά ήθη, οπού στολίζουν το υποκείμενόν της και τα επίλοιπά της επαινετά φερσίματα. Διά ταύτα και ημείς ωσάν να εκτησάμεθα άλλον μαργαρίτην τον εν τω ευαγγελίω την επίκτησίν της ενομίσαμεν και νομίζομεν». Του ανακοινώνουν ακόμη ότι από τώρα τον θεωρούν και τον ονομάζουν «συναδελφόν και συγκοινοβιάτην», ότι κατέγραψαν το όνομά του στο μοναστηριακό κώδικα και ότι το μνημονεύουν σε όλες τις ιερές τους τελετές. Στην κάτω αριστερή γωνία του γράμματος γράφουν σε υστερόγραφο τα εξής: «Εἰς αρραβώνα και τεκμήριον ἐδέχθημεν το περιζώνιον, τον σταυρόν και το ρούχον και ευχαριστούμεν τα μέγιστα. Περί δε των εἰς Θάσον ελαιοδένδρων, ἀτίνα αφιερώσεις εἰς την καθ' ἡμᾶς Λαύραν, ομολογούμεν και περί τούτων χάριτας ὅτι πλείστας. Θέλομεν δε ἐξακολουθήσει κατὰ την των γραμμάτων και συμφωνιών ὀρδινίαν»⁴. Ποιες είναι αυτές οι ὀρδινίες, δεν γνωρίζουμε. Θα αφορούσαν ασφαλώς τη διαχείριση της κτηματικής περιουσίας του Καλλινίκου στη Θάσο.

Τον ίδιο κιόλας χρόνο οι πατέρες της μονής «ζητηθέντες παρὰ των εν Σέρραις εντιμοτάτων πραγματευτών» εκλέγουν και στέλνουν στην ελληνική κοινότητα της Βιέννης ως εφημέριό της τον Καλλνίκο, «άνδρα σεμνοπρεπή επί συνέσει και ευλαβεία, και πρακτικώτατον εἰς το να ωφελήση τους φιλοχρίστους πνευματικώς με τα ένθεα και ιεροπρεπή αυτού προτερήματα». Στην εκεί ελληνική εκκλησία του Αγίου Γεωργίου υπηρέτησε ευδοκίμως ο Καλλνίκος οκτὼ ολόκληρα χρόνια, ωσότου για λόγους υγείας αναγκάστηκε ν' αποχωρήσει και να κατεβεί στην Αθήνα⁵.

Από τον Αύγουστο του 1838 ως τα τέλη του 1847, δηλαδή δέκα περίπου χρόνια, η ζωή του Καλλινίκου δεν ήταν ήρεμη. Στην Αθήνα οι πολλοί γνωστοί του ενδιαφέρθηκαν και του έδωσαν μια θέση δασκάλου σ' ένα σχολείο θηλέων. Το 1839 πήγε ως δάσκαλος στο χωριό Γωνιά της Κρήτης, αλλά έμεινε ένα μόνο χρόνο, γιατί ξέσπασε η κρητική επανάσταση και αναγκάστηκε να ξαναγυρίσει στην Αθήνα. Έκανε μερικούς μήνες έφημέριος στην Καπνικαρέα και δύο περίπου χρόνια στους Αγίους Θεοδώρους. Το 1844 μαζί με τον αρχιμαν-

4. Το γράμμα δίφυλλο, διαστάσεων 0,32×0,215. Το κείμενο στην πρώτη σελίδα. Τα λίγα ορθογραφικά λάθη του αποσπάσματος, καθώς και των αποσπασμάτων άλλων εγγράφων, που πρόκειται να παρατεθούν, έχουν διορθωθεί.

5. Σωφρονίου Ευστρατιάδου, Ο εν Βιέννη ναός του Αγίου Γεωργίου και η κοινότη των Ελλήνων Οθωμανών υπηκόων, Αλεξάνδρεια 1912, σ. 154 κ.εξ.

δρίτη Πολύκαρπο, συνοδεύοντας τα μέλη της ρωσικής πρεσβείας, επισκέφθηκε με ρωσικό ατμόπλοιο το Άγιον Όρος. Οι πατέρες των Καρυών τον γνώρισαν αμέσως, γιατί τον θυμούνταν από την εποχή που έμενε κοντά στο θείο του κατά την προεπαναστατική περίοδο. Επειδή μάλιστα ήξεραν την καλή σχετικά γραμματική του μόρφωση, τον παρακάλεσαν να δεχθεί να διδάξει ένα χρόνο στην εκεί νεόδημητη σχολή, που είχε κτισθεί με συνεισφορές όλων των μονών και που προοριζόταν ν' αναπληρώσει κάπως το μεγάλο κενό, που είχε δημιουργηθεί μετά την παρακμή την Αθωνιάδας Σχολής. Επίσης τον παρακάλεσαν να κατατοπίσει τους εργολάβους στη διαρρύθμιση των χώρων των παραδόσεων, επειδή εκείνοι δεν είχαν τη σχετική πείρα. Στις 27 Ιουλίου πήγαν όλοι στο μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονος, το λεγόμενο ρωσικό, και στις 28 υπογράφηκε το εξής ενδιαφέρον και ανέκδοτο ως σήμερα συμφωνητικό:

Τ.Σ. Στρογγυλή σφραγίδα της Κοινότ. Αγίου Όρους

† Πλήρης ούσης τῆς Ἱερᾶς Κοινῆς Συνάξεως τῶν εἴκοσιν ἱερῶν ἡμῶν Μονῶν τῶν ἀντιπροσώπων, συνεφωνήσαμεν μετὰ τοῦ Πανοσιολογιωτάτου ἀρχ. Κ. Καλλινίκου Διδασκάλου σταματιάδου τὰ ἐξῆς

- α^{ον} ἡμεῖς μὲν ἀποφασίσσαμεν νὰ ἀποκαταστήσωμεν εἰς τὸ νεόδημητον
 5 παρ' ἡμῶν κοινὸν ἐκπαιδευτικὸν ἑλληνικὸν ἐν Καρυαῖς κατάστημα διδάσκαλον τῆς ἑλληνικῆς, τὸν Κ. Καλλνίκον μὲ μισθὸν ἐτήσιον πέντε χιλιάδες γρόσ: ἀρ., 5.000, διὰ ἕνα χρόνον. τὰ ὅποια θέλει λαμβάνει μηνιαίως κατ' ἀναλογίαν τῆς ὀλικῆς αὐτῆς ποσότητος. μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐὰν μείνωμεν εὐχαριστημένοι ἐκ τῆς ἐπιμελείας καὶ διαγωγῆς
 10 αὐτοῦ, θέλομεν τοῦ προσθέσει εἰς τοῦ παρόντος ἔτους τὸν μισθὸν ἑτι χίλια γρόσια καὶ ὁ μισθὸς θέλει ἀρχήσει, συνάμα μὲ τὴν ἑναρξιν τῶν μαθημάτων.

- β^{ον} ἡ δὲ πανοσιολογιότης του χρεωστεῖ νὰ ἐκπληροῖ τὸ χρέος αὐτοῦ πιστῶς μὲ ἄκραν ἐπιμέλειαν, καὶ καθαρὰν συνείδησιν, ὡς ὑπεσχέθη διδάσκων τὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνικῆς ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν ἁγίων πατέρων τῆς
 15 Ἐκκλησίας, μὲ τὴν ἐφαρμογὴν εἰς τούτους τοῦ ἐτυμολογικοῦ. προσέτι ἀρχὰς ἀριθμητικῆς Γεωγραφίας καὶ τὴν Ἱερὰν Κατήχησιν. τὰ ὅποια πρὶν τῆς ἐνάρξεώς των, θέλουν λάβει ἐντελῆ κανονισμόν παρὰ μιᾶς παρ' ἡμῶν συστηθησομένης ἐπιτροπῆς.

- γ^{ον} ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ πανοσιολογιότης του ἀναγκάζεται ἤδη νὰ ἀπέλθῃ εἰς
 20 Ἀθήνας τοῦ νὰ παραλάβῃ τὰ ἐκεῖθε μένοντα πράγματα αὐτοῦ, τῷ δίδομεν ἐμπρόθεσμον ἄδειαν ἐνὸς μηνός, ἥ ἐν ἐλλείψει εὐκαιρίας τὸ πολὺ δύο ἀπὸ τῆς σήμερον. παρελθούσης ὅμως τῆς προθεσμίας ταύτης, καὶ μὴ ἐμφανισθέντος αὐτοῦ, παύει τοῦ λοιποῦ καὶ ἡ μεταξὺ ἡμῶν συμφωνία.

- δ^{ον} εἰς δὲ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιφορτίζεται νὰ φροντίσῃ
 25 ἀνὰ εἴκοσι βιβλία ὑπὸ τινος βιβλιοπώλου: δηλαδὴ γραμματικὰς, ἀριθμη-

τικάς, καὶ Ἱερὰς κατηχήσεις ἐνὸς ἐκάστου εἵδους. τὰ ὅποια ταῦτα πάντα θέλουν εἶναι εἰς βάρος τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ὅταν τὰ παραλάβομεν, καὶ θέλομεν ἐγχειρίσει τὴν τιμὴν αὐτῶν εἰς τὴν πανοσιολογιότητά του.

- 30 Τούτου χάριν ἐγράφησαν δύο ἐναλλάξ ὅμοια ἀμοιβαῖα γράμματα συμφωνητικά, τὸ μὲν τῇ ἱερᾷ σφραγίδι τῆς Κοινότητος πρὸς τὴν πανοσιολογιότητά του, τὸ δὲ ἐκ τῆς πανοσιολογιότητός του ἐνυπόγραφον πρὸς τὴν Ἱερὰν Κοινότητα εἰς ἐνδειξιν βεβαιότητος ἀμφωτέρων τῶν μερῶν.

1844 τῇ 28 τοῦ Ἰουλίου:—

- 35 Ἀπαντες οἱ τῆς Ἱερᾶς Κοινῆς Συνάξεως ἀντιπρόσωποι τῶν εἰκοσι Ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἀγ. Ὁρους Ἀθω⁶.—

Ἔτσι ἐφυγε ὁ Καλλίνικος γιὰ τὴν Αθήνα, γιὰ νὰ παραλάβει τὰ πράγματά του καὶ τὰ ἀναγκαῖα σχολικὰ βιβλία. Οἱ ἐκεῖ ἰσχυροὶ φίλοι του, ὅταν ἐμαθὰν τὰ νέα του, δὲν ἔμειναν εὐχαριστημένοι καὶ ἐπιχείρησαν, φαίνεται, νὰ τον κρατήσουν στὴν Αθήνα, ἐνῶ οἱ πατέρες του Ὁρους ἀνῆσυχτοι τοῦ ἐγράφαν ὅτι, ἀν δὲν εκπλήρωνε τὴν ὑπόσχεσή του, θὰ ἔδινε λόγο στο θεό. Τέλος στὶς 15 Μαρτίου 1845 μῆκε στο ρωσικὸ ατμόπλοιο, ποὺ φαίνεται ὅτι μετέφερε τὴ διπλωματικὴ ἀλληλογραφία τῆς ρωσικῆς πρεσβείας, καὶ ἐφτάσε στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀπ' ἐκεῖ ἐφυγε γιὰ τὸ Ἀγ. Ὅρος μαζί με τὸν ἀρχιμανδρίτη Πολύκαρπο, με τὸν ὁποῖο εἶχε συνταξιεύσει. Τὴν 1 Ἰουνίου ἐγιναν τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου σχολείου με λαμπρὴ τελετὴ καὶ παράταξη. Οἱ τρόφιμοί του ἦταν περισσότεροι ἀπὸ 45, γιὰτὶ κάθε μοναστήρι ἐστείλει δύο, ὅπως ἀποφάσισε ἡ Ἱερὰ Σύναξι⁷.

Ὁ Καλλίνικος, ἀφοῦ ὑπηρέτησε ἓνα χρόνον στὴ σχολή, ἀποσύρεται στὴ μονὴ τοῦ Βατοπεδίου, ὅπου ἀντιγράφει τὰ ἀνέκδοτα σχόλια τοῦ Νικήτα Σερρών στους λόγους τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου⁸. Φαίνεται ὅμως ὅτι πηγαίνει στο Βατοπέδι ὄχι μόνο γιὰτὶ θέλει ν' ἀφιερωθεῖ στὶς θεολογικὲς του μελέτες, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ ἔχει παράπονα ἐναντίον ὀρισμένων ἀδελφῶν τοῦ τῆς Μονῆς τῆς Μεγάλης Λαύρας. Μάταια οἱ προϋστάμενοι τῆς Μ. Λαύρας με τὸ γράμμα τους τῆς 17 Ἰουλίου 1846 τοῦ ἐκφράζουν τὴν κατάπληξή τους γιὰ τὴν ἀνέλπιστη ἀποχώρησή του στο Βατοπέδι καὶ τὸν καλοῦν νὰ «ἐλθῇ εἰς τὴν μετάνοιαν». Στὸ ἐξῆς παραμένει στὴ μονὴ τοῦ Βατοπεδίου καὶ ἐκεῖ ἐνασχεῖται, ὅπως πρέπει νὰ συμπεραίνουμε ἀπὸ ἓνα γράμμα τῶν ἐπιστατῶν τῆς Κοινότητος τοῦ Ἀγίου Ὁρους (14 Αὐγούστου 1847) πρὸς τὸν Καλλίνικο, τὸ ὁποῖο ἔχει τὴν ἐξῆς διεύθυνση: «Τῷ Πανοσιολογιωτάτῳ Διδασκάλῳ Κ. Κ. Καλλινίκῳ, τῷ ἐνασκουμένῳ ἐν τῇ Ἱερᾷ καὶ Σεβ. Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου».

6. Δίφυλλο ἐγγράφο, διαστάσεων 0,304×0,207. Κείμενο στὴν πρώτη σελίδα. Διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις τοῦ κειμένου.

7. Βλ. ἐπιστολὴ ἐπιτρόπων τῆς μονῆς τοῦ Φιλοθέου ἀπὸ 28 Οκτωβρίου 1845 πρὸς τὸν Καλλίνικο, «σχολάρχῃν τοῦ ἐν Καρυαῖς κοινού σχολείου». Δίφυλλο, διαστάσεων 0,298×0,205.

8. Μνεῖα ἐργῶν Νικήτα Σερρών βλ. στὸν Μ. Crusius, Turcograecia, Basileae 1584, σ. 499, 510.

Ανανεώνει άραγε ο Καλλίνικος το συμβόλαιό του με τους πατέρες του Αγίου Όρους και εξακολουθεί τη διδασκαλία του στη σχολή των Καρυών; Ο ίδιος σ' ένα γράμμα του, γραμμένο τρία χρόνια αργότερα (20 Οκτωβρίου 1850), προς το γαμπρό του Δημήτριο Χ' Γιαξή ή Δημητρούδη στο χωριό Θεολόγος της Θάσου αναφέρει ότι στα τρία χρόνια της διδασκαλίας του στο Άγιον Όρος ξόδεψε τα διπλά απ' όσα πήρε. Επομένως δίδαξε τρία χρόνια στη σχολή.

Στο Άγιον Όρος παραμένει ως το Σεπτέμβριο του 1847. Στις αρχές Οκτωβρίου τον βρίσκουμε πάλι στην Αθήνα, όπου τακτοποιεί τα χειρόγραφα του και ετοιμάζεται να εκδώσει τα σχόλια του Νικήτα Σερρών. Τότε κάποιος επίσημος, μη κατονομαζόμενος, του πρότεινε τη θέση του εφημερίου στην ελληνική εκκλησία του Σωτήρος στο Μόναχο και ενήργησε ώστε στις 22 Δεκεμβρίου 1847 να του σταλεί ο διορισμός του. Στο σωζόμενο υπ' αρ. 12456/13 Νοεμβρίου 1847 διαβατήριό του διαβάζουμε την περιγραφή των χαρακτηριστικών του: «Ετών 55. Ανάστημα μέτριον, τρίχες μεικταί,... οφθαλμοί καστανοί, μύτη και στόμα μέτρια». Στις 18/30 Ιανουαρίου 1848 έφυγε από την Αθήνα και μέσω Τεργέστης έφτασε στις 6/18 Φεβρουαρίου στο Μόναχο, όπου μένει ως το θάνατό του (Απρίλιος 1877)⁹.

Αν και μακριά από την πατρίδα του, ο Καλλίνικος δεν παύει να βρίσκεται σε επικοινωνία με τους συγγενείς του—κυρίως με το σύζυγο της ανεψιάς του Δημήτριο Χ' Γιαξή ή Δημητρούδη—και να ενδιαφέρεται για την πνευματική της ανάπτυξη. Ο γαμπρός του σ' ένα γράμμα του της 15 Ιουλίου 1850 του είχε γράψει ότι είχαν ιδρύσει σχολείο στη Θάσο και τον είχε προσκαλέσει να κατεβεί και να πάρει τη θέση του δασκάλου. Ο Καλλίνικος απαντώντας στις 20 Οκτωβρίου θυμάται τα τρία άκαρπα χρόνια της διδασκαλίας του στο σχολείο των Καρυών και λέγει: «Τώρα πλέον εγήρασα, η ελπίς του να κατορθώσω παρήλθε, τώρα θέλω θεωρεί άλλο τι, τουτέστι θέλω περιμένει το τέλος. Όθεν δεν είναι πλέον εις καιρόν να αναλάβω φροντίδας τοιαύτας, αφού μάλιστα άπαξ εις το πρώτον δεν ηυτύχησα εις τούτο». Ακόμη εκθέτει στον γαμπρό του τις αντιλήψεις του για την προκοπή του τόπου: «... προσέχετε παρακαλώ να είναι το έργον αυτό το θείον διαρκές και όχι εφήμερον, καθώς συνηθίζουν να γίνωνται

9. Πρβλ. και αρχιμ. Ιωάννου Ανδρεάδου, Ελληνική ορθόδοξος κοινότης Μονάχου. «Hellas-Jahrbuch» 1929, σ. 90-95, όπου λανθασμένα αναφέρονται τα έτη εφημερίας του Καλλινίκου στο Μόναχο. Για την ιστορία της εκκλησίας βλ. επίσης του αυτού, Εορτασμός της εκατονταετηρίδος της εν Μονάχω ελληνικής εκκλησίας. «Hellas-Jahrbuch» 1930, σ. 125-129. Πρβλ. και L. Maurer, Das griechische Volk, Heidelberg 1835, τ. 2, σ. 201-202. Π. Καρολίδου, Σύγχρονος ιστορία των Ελλήνων και των λοιπών λαών της Ανατολής από 1821 μέχρι 1921, Αθήναι 1922, τ. 1, σ. 573-574, τ. 2, σ. 39. Βλ. και αρχιμ. Μεθοδίου Φούγια, Αι εν Γερμανία ελληνικάι ορθόδοξοι κοινότητες, Αλεξάνδρεια 1955, σ. 22 κ.εξ.

όλα τα πράγματα και αυτού εις την πατρίδα μας και εις τα λοιπά άλλα μέρη των τόπων αυτών, διότι τότε τα έξοδα τα όσα θέλετε καταβάλει εις την αρχή μένουν άκαρπα και τυφλά χωρίς κανέν αποτέλεσμα... Αν δεν εκπαιδεύσητε την νεολαίαν της πατρίδος, μην ελπίζετε ότι θα έχητε καλούς χριστιανούς και τιμίους πολίτας, μην ελπίζετε ότι οι διάδοχοι υμών θα καλλιετερεύσουν την κατάστασιν της νήσου ούτε εις μέσα πόρων ούτε εις ηθικήν κατάστασιν ουδέ εις την μεταξύ υμών εμπιστοσύνην. Αλλά και εις τούτο απαιτείται προσοχή μεγάλη, όχι μόνον απλώς λέξεις να μάθωσιν, αλλά και θρησκείαν και οικονομίαν και ηθικήν, διότι αι λέξεις μόναι δεν ωφελούν εις άλλο τι, ειμή να αποκαταστήσουν τον άνθρωπον λάλον και ανόητον. Τα πράγματα κάμνουν τον άνθρωπον φρόνιμον, και ταύτα συνωδευμένα με τα γράμματα. Η ειδική μου γνώμη είναι να μην είναι ο διδάσκαλος τόσο ευθηνός, αλλά να είναι καλός και να γινώσκη πολλά...». Ο Καλλίνικος ενδιαφέρεται για την τύχη των βιβλίων του και δηλώνει ότι, όσο ζει, επιθυμεί να μη πειραχθούν.

Την 1 Δεκεμβρίου 1856 ο Όθων του απονέμει τον αργυρούν Σταυρόν των Ιπποτών του βασιλικού τάγματος του Σωτήρος «χάριν της ακριβούς και ιεροπρεπούς εκπληρώσεως των καθηκόντων του και των υπέρ της θρησκευτικής εκπαιδεύσεως των εν Μονάχω ορθοδόξων παιδών αφιλοκερδών και αόκνων αυτού προσπαθειών» και στις 28 Σεπτεμβρίου/10 Οκτωβρίου ο τσάρος Αλέξανδρος Β' «Καίσαρ και Αυτοκράτωρ πασών των Ρωσιών, Βασιλεύς της Πολωνίας, Μέγας Δουξ της Φινλανδίας κ.λ.» τον κατατάσσει στο τάγμα «της Αγίας Άννης δευτέρας τάξεως» και του απονέμει το αντίστοιχο παράσημο.

Με τη ζωή των τελευταίων χρόνων του Καλλινίκου συνδέεται και η ιστορία του ανεψιού του Κωνσταντίνου Δημητριάδη, γιου του γαμπρού του Δημητρίου Χ' Γιαξή. Ο γαμπρός του, από τους προύχοντες του χωριού Θεολόγος της Θάσου, στέλνει με έξοδά του στο Μόναχο το γιο του, για να σπουδάσει γιατρός. Φαίνεται όμως ότι υπολόγιζε και στη συνδρομή του Καλλινίκου. Ο νεαρός όμως Κωνσταντίνος αμέσως μετά την άφιξή του (Σεπτέμβριος 1872) αντιλαμβάνεται ότι ο θείος του δεν έχει τις δυνάμεις να τον σπουδάσει. Πραγματικά η οικονομική κατάσταση του Καλλινίκου την εποχή εκείνη δεν ήταν ευχάριστη. Φαίνεται ότι ζητούσε χρήματα από το Υπουργείο Παιδείας, γιατί βλέπουμε τον Ευθ. Καστόρχη, καθηγητή του πανεπιστημίου, να του γράφει από την Αθήνα στις 6/18 Οκτωβρίου 1872 ότι του στέλνει όσα χρήματα είχε πάρει ως τότε για έξοδα της εκκλησίας και το επίδομά του και ότι εξακολουθεί να ζητεί και τα λοιπά «τα καθυστερούντα της εκκλησίας έξοδα», αλλά ο κ. Μάμουκας, που είναι ο αρμόδιος υπάλληλος του υπουργείου, είναι άρρωστος και δεν εργάζεται τακτικά.

Μολαταύτα ο γαμπρός του Δημητρουδής δεν πιστεύει ότι ο Καλλίνικος έχει οικονομικές δυσχέρειες και φαίνεται ότι και στον ίδιο κάνει σχετικούς

υπαινιγμούς. Γι' αυτό ο αρχιμανδρίτης με το γράμμα του της 4/16 Οκτωβρίου 1872 αποκρούει τα σκληρά του λόγια και κατόπιν εκφέρει γενικότερες γνώμες για την προκοπή του τόπου και για τη δυνατότητα της σπουδής νέων της Θάσου στο εξωτερικό. «Η ημετέρα πατρίς, γράφει, η γεννήσασα ημάς είναι εις κατάστασιν, παρά πάσαν άλλην ομοίαν αυτής, να πράξη πολλά καλά υπέρ εαυτής. Εν όσω όμως λείπει η σύμπνοια και η ομόνοια από τα μέλη τα διευθύνοντα αυτήν, εν όσω φθονούνται και προσπαθούσι τις να καταβάλη τον άλλον, να λάβη επιρροήν εις τους απλουστέρους να απατά αυτούς ευκολώτερα, ποτέ η πατρίς ημών δεν θέλει ευδαιμονήσει. Διό, παρακαλώ, όταν κατά ανάγκην ποιήτε συνελεύσεις, το λεγόμενον μάζωμα των προεστώτων, μη λείπητε να σκέπτεσθε περί των αναγκών της πατρίδος. Βεβαιώ, ότι ήκουσα και εις Βιέννην αυτόν τον κύριον Τοσίτζαν, ουχί τον αποθανόντα εις τας Αθήνας, αλλά τον αδελφόν αυτού, όστις ίσως ζη και εισέτι, να μοι λέγη. «Τι αμαρτία με την πατρίδα σου να μην έχη έναν άνθρωπον της προκοπής, όστις ήθελεν ωφελήσει αυτήν εις την περίστασιν ταύτην, εάν ήτον εις την Αίγυπτον, ως έπρεπε». Αλλά και ενταύθα ήλθον εκείθεν άνθρωποι επίσημοι και αυτοί μοι είπον τα αυτά. Απήλθον τινές, όμως δι' ολίγα χρήματα και ουδέ εκείνοι ωφελήθησαν εκ των χρημάτων εκείνων ουδέ την πατρίδα ωφέλησαν. Εάν η πατρίς είχε κοινόν ταμείον, το οποίον δυνατόν να το έχη παράγουσα τόσα προϊόντα, να συνάζωνται υπέρ των καλών και αναγκαίων, εδύνατο να αποστέλλη ουχί ένα ευφυή νέον να προκόπτη, αλλά πολλούς, και αυτοί επιστρέφοντες εις αυτήν, αυτοί ήθελον την αναζωογονήσει. Και εάν τινες διαφθαρώσιν, όλοι όμως είναι των αδυνάτων. Και εάν τοις εις το ταμείον αυτό εχρώντο φιλοπατρίως και χριστιανικώς και αυτοί ήθελον πληθύνει και ξένοι ήθελον παρακινείσθαι να προσφέρωσιν εις αυτό το ταμείον, τους οποίους οφείλουσι να τους κηρύττωσι διά του τύπου ευεργέτας...».

Ο Κωνσταντίνος Δημητριάδης, παρ' όλες τις στερήσεις, μένει στο Μόναχο και γράφεται στην ιατρική σχολή. Οι ραδιουργίες όμως δύο ομογενών, που τον κατηγορούν στους γέρους γονείς του ως σπάταλο και άσωτο, ερεθίζουν τον πατέρα του τόσο, ώστε τον καλεί πίσω στην πατρίδα του ύστερ' από δύο χρόνια σπουδών. Ο Καλλίνικος, ο οποίος κάπου κάπου βοηθούσε χρηματικά τον Κωνσταντίνο, με το γράμμα του της 14/26 Αυγούστου 1874 διαμαρτύρεται στο γαμπρό του για τη σκληρότητα που έδειξε στο γιο του και επαινεί τις προόδους του στα γερμανικά.

Ο ανεψιός του μετά την επιστροφή του στη Θάσο βρίσκεται σε ψυχρές σχέσεις με τον πατέρα του και ίσως και με άλλους συγγενείς του. Η ευρωπαϊκή του μόρφωση και ο ζήλος του να φανεί ωφέλιμος στον τόπο επισύρουν την προσοχή του Αιγύπτιου διοικητή. Έτσι με τη βοήθειά του κατορθώνει ύστερ' από μερικούς μήνες να πάρει υποτροφία του χεδίβη της Αιγύπτου και να συνεχίσει

τις σπουδές του στην Ελβετία. Δεν χάνει όμως την επαφή του με το θείο του, συχνά αλληλογραφεί μαζί του. Κοινό αντικείμενο των σκέψεών τους είναι η γενέτειρά τους, η Θάσος: πώς είναι δυνατόν να προαχθεί υλικά και πνευματικά το αγαπημένο τους νησί. Ο Κωνσταντίνος του διαβιβάζει τα νέα της Θάσου και ο Καλλίνικος τα σχολιάζει. Έτσι ο τελευταίος στο γράμμα του της 12/24 Αυγούστου 1875 γράφει στον Κωνσταντίνου: «Χαίρω εκ ψυχής ακούων τας ευγενείς προθέσεις του της πατρίδος διοικητού. Καίτοι Τούρκος, έχει όμως ψυχήν ανθρώπου λογικού και φιλοκάλου. Εάν ήσαν οι πατριώται ανεπτυγμένοι και φρόνιμοι, πόσην ωφέλειαν ήθελον προξενήσει τη πατρίδι! Μοι γράφεις να συνεννοηθώ μετ' εκείνου, και ήθελον ευχαρίστως πράξει το τοιούτον προς καλόν της δυστυχούς ημών πατρίδος, εάν μοι το επέτρεπε και η εμή θέσις. Δεν συμφέρει όμως εις εμέ να πράξω τούτο άνευ αδείας [των] αφ' ων εξήρτημαι. Εκ της επιστολής σου μαθάνω ότι οι περί της πατρίδος ημών καλοκαθάτως φροντίζοντες είναι ξένοι και ουχί εντόπιοι. Παρ' αυτών έλαβον δύο επιστολάς και ηπόρουν εκ των επωνυμιών, διότι ήσαν ξένοι και ουχί της πατρίδος. Έλαβον και το πρόγραμμα αυτό του «Φοίνικος» του συλλόγου εμπεριέχον 12 κεφάλαια. Δεν μέφομαι την αγαθήν των καλών προαίρεσιν, ήτις είναι τω όντι δικαία, θεωρώ όμως αυτήν ατελεσφόρητον. Εάν εξ αρχής εφρόντιζον να πείσωσι τους προύχοντας να δεχθώσι την γνώμην αυτών και να συμπράττωσιν ομού, τότε ήλπιζόν τι των αποτελεσμάτων. Μη έχοντες τοπικήν φυτείαν, δύσκολος η καρποφορία».

Ο Κωνσταντίνος φαίνεται ότι επιμένει να πιστεύει στην αποστολή του «Φοίνικος» στο νησί, έστω και αν την πρωτοβουλία της ίδρυσής του την είχαν ξένοι και όχι ντόπιοι. Ο θείος του του απαντά σχετικά: «Η του γράμματός σου περιγραφή μ' απαλλάττει από της πρώτης ιδέας, ην είχαν περί του συλλόγου του Φοίνικος. Είναι αναμφιβόλως κάλλιστος, αλλά σχεδιογράφημα μόνον, άψυχον, όστις δεν πείσει τους Θασίους να εννοήσωσιν, ότι η παιδεία είναι κρείττων των μελισσίων, των αμπελώνων, των ελαιοδένδρων και λοιπών· διότι και ταύτα είναι χρησιμώτατα, άνευ όμως της παιδείας ουδέν ωφελούσιν, ως έπρεπε. Χρεία λοιπόν υπάρχει να εννοηθή τούτο και τότε προύχοντες και λαός να την υποστηρίξωσι. Τούτο μόνον φέρει εις πέρας το παν».

Παρά τις απαισιόδοξες προβλέψεις του Καλλινίκου ο «Φοίνιξ» φαίνεται πως έπιασε κάπως στο χώμα της Θάσου, γιατί τον βλέπουμε πολύ αργότερα, στα 1902, να βρίσκεται, όπως πολλές άλλες εταιρείες, σωματεία και σύλλογοι του ελεύθερου και υπόδουλου ελληνισμού, σε σχέσεις με το φιλολογικό σύλλογο «Παρνασσό»¹⁰.

10. Βλ. δημοσιευμένη λογοδοσία «των κατά το ΑΖ' έτος πεπραγμένων» του φιλολογικού συλλόγου Παρνασσού, Αθήναι 1902, σ. ρβ'.

Τον Απρίλιο του 1877 πέθανε ο Καλλίνικος, χωρίς να προλάβει να καμαρώσει τον ανεψιό του πτυχιούχο της ιατρικής. Ο Κωνσταντίνος πήρε το δίπλωμά του στις 29 Ιουλίου 1878 από το πανεπιστήμιο του Στρασβούργου. Η περιουσία του Καλλινίκου (50 περίπου χρυσά νομίσματα ξένων χωρών και διάφορα πολύτιμα σκεύη) περιήλθε στην κατοχή της μόνης κληρονόμου του ανεψιάς του Σωτήρως, μητέρας του Κωνσταντίνου¹¹. Μαζί με την περιουσία του Καλλινίκου παραδόθηκε και μέρος μόνο του αρχείου του, γιατί λείπουν απ' αυτό σημειώσεις, καθώς και διάφορα έγγραφα, ελληνικά και ξένα, τα οποία πιθανότατα κράτησε ο Σπυρ. Παπαγεωργίος για τη συγγραφή της βιογραφίας του¹².

11. Για την παραλαβή των πραγμάτων του Καλλινίκου Σταματιάδη μετέβη στην Τεργέστη ο Σωτήριος Ιωάννου Λαμπέρης, γαμπρός του Δημητρουόδη ή Δ. Χ' Γιάξη και της Σωτήρως. Από την Τεργέστη γράφει στις 30 Ιουλίου-11 Αυγούστου 1877 ο Σωτήριος Ι. Λαμπέρης στο Νικόλαο Βασιλείου. Βλ. *Κων/νου Χιόνη*, Δύο ανέκδοτα έγγραφα της τουρκοκρατίας, εφ. «Ταχυδρόμος» Καβάλας, αρ. φ. 11400/19-1-1973, όπου δημοσιεύεται το σχετικό γράμμα του.

12. *Παπαγεωργίου*, *Η εν Μονάχω ελληνική κοινότης και η ελληνική εκκλησία*, «Παρνασσός» 7 (1903), σ. 48 υπ. 1, σ. 58.